

Eu nu știu. Ce trebuie să spun? De unde trebuie să încep?

R: De pildă, obiceiurile din sat, sărbătorile, ceea ce vă aduna la un loc.

Da, asta da. De Crăciun, ne-am strâns toți acolo, toți vecinii și cunoscuții care au fost s-au strând. A fost frumos. Până noaptea la două noi tot ne distram, dar fără băutură, asta a fost tot. Așa frumos, înțelegătoare a fost lumea. Și dacă ai avut ceva greu, atunci s-au ajutat unul pe celălalt, nu ca acum. Acuma cum este? Nu vrea să te vadă altul că, na...

Apoi s-au tăiat porcii. Fiecare care a tăiat un porc te-a invitat acolo. Vecinii: "Hai la mine ca să vezi ce cârnați am făcut". Sau dus unul la altul ca să vadă cum îi cârnațiu, nu? Și cum este, dacă e sărat destul sau nu. Și atunci bărații au băut.

Atunci am mers la clacă, așa. Femeile torceau lână, torceau cânepă, făceau lucru de mână. Și au fost și pașpe persoane câteodată, grămadă. Și au mai venit și bărații. Și a trebuit două camere să ai.

R: Deci erau într-o parte femeile și în cealaltă bărații?

Da, că n-au încăput. Au fost femeile cu mașinile de tors, cu ele și cu lanterna aia. Pe urmă a mai venit și câte un copil; m-am dus și eu. Ne jucam cu nucile, cu merile, ca copiii. Că n-au fost de toate atunci. Fără ciocolată. Ciocolată a fost, dar nu prea s-a folosit ciocolată. Și n-a fost așa cum este acum cu ciocolați și ciocolate. Asta n-a fost. Dar se poate că a fost mai sănătos fără.

Eu țin minte când am fost la grădiniță, când eram copil și n-am avut mânuși. Și mama de dimineață s-a sculat și a făcut cartofi cu coajă și mi-a dat în fiecare buzunar un cartof cald și mi-am încălzit mâinile până la școală.

R: Era mare distanță până la școală?

A fost, a fost. Am mers două străzi până la școală. Și când am ajuns acolo, cartofii au fost și mâncați. Țineau și de foame și de frig. Așa a fost. Mai mergeam la câmp, lucram pământul în jumătate. Mergeam cu părinții mei cu căruța. Mergeam la săpat.

R: Lucrați și pământul altora?

Da, al altora. Că noi n-am avut pământ și am lucrat la alții.

R: Au fost în sat care aveau pământ mai mult?

Au fost. Au fost ca și peste tot.

R: Aveau peste 10 ha?

Da. Și până la 50 de ha. Noi n-am avut pământ, părinții mei au fost săraci. Noi n-am lucrat decât la alții.

R: Erau numai nemți în sat?

Erau numai nemți. Au fost numai doi români în sat și ăștia au fost jumătate țigani. ăștia au scos vacile și porcii afară dimineața. ăștia au fost români, restul au fost toți nemți. Un ungur a fost, dar n-ai spus că-i ungur. El tot așa o vorbit nemțește cum vorbește fiecare.

R: Unde locuiau cei doi români?

Au fost la marginea satului. Au construit primăvara o casă cu două intrări; într-o parte a fost pentru văcar, într-o parte a fost pentru porcar. Și după ei a venit balta țiganilor. Acolo au fost țiganii cu colibe lor. Ei toți au avut colibe. N-au fost ei în sat. Înainte ei n-au avut voie să intre în sat noaptea sau seara.

R: Nu aveau voie?

Nuu! I-au luat la bătaie pe ei. Ei au avut la margine acolo o prăvălie. Până acolo au venit. Și o cârciumă. Mai departe ei n-au avut voie în sat să vină. A fost un jandarm. Și noaptea, seara la ora zece când ai mers în sat la fiecare colț a stat un om bătrân, paznic din sat. Și bunicu a fost paznic acolo, chiar la colț, acolo, a fost el. Și când ai mers, ai fost undeva, ai mers. Dar ai mers fără frică, că ai știut că acolo la colț îi cutare, dincolo îi cutare.

R: Erau plătiți?

Erau plătiți și fiecare a avut o trompetă cu care suna. La fiecare oră el a sunat. Și dacă a fost ceva el a fugit și făcea tu, tu, tu, știi? Atuncea lumea a știut că e un hoț sau ceva. Atuncea lumea a ieșit cu furcile. Dar nu s-a auzit că s-a omorât sau s-a furat. Ei s-au plimbat, n-au stat pe loc. S-au plimbat până s-au întâlnit. Așa a fost înainte.

R: S-a întâmplat vreodată să intre țiganii în sat?

Nu. Că țiganii n-au avut voie să intre în sat noaptea. Au fost paznici de noapte. Ei toți au avut bâte și ei s-au întâlnit și i-au scos afară. Nu, nu a fost voie ca ei să intre. Și cum au locuit ei toți! Aicea, am avut un țigan de la Iecea (lângă casa unde locuiește acum Oglindă Maria, în Becicherecu Mic). Eu țin minte când a fost el copil mic, mama lui umbla cu traista aicea, cu țecănu, și a avut găini moarte. Și el a apucat pe mama lui de fustă, și a fost el fără ciorapi și fără pantofi și numai cămașa avea. Și astăzi a devenit domnul Șoni.

R: Acuma stă în Becicherec?

A fugit. Au fugit amândoi, el și soția. Aicea a stat în casa asta (arată casa de lângă ea). A avut 30.000 de mărci datorie și n-a dat înapoi banii. Lumea a venit peste ei și atunci ei au fugit și au lăsat tot. Mobilă, nu știu, mai este ceva, nu mai este nimica?!

R: La școală câte clase se făceau?

Șapte clase și se mergea de la șapte ani.

R: Profesorii erau români sau germani?

Primii trei ani am avut un neamț. După aia au venit și români. Că venise atunci războiul și i-a luat în război. Atuncea a venit și învățătoarea.

R: Românește nu se vorbea de loc?

În sat nu se vorbea românește de loc, nici la Sfat nu se vorbea românește. Numai nemții au fost la primărie. La școală numai asta, jandarmul, vorbea românește. El a fost venit din altă parte, n-a fost din sat. A venit el așa, în sat.

R: La școală se învăța românește?

Mai târziu, în clasa a VI-a a VII-a am făcut și românește. Atunci odată ne-au oprit să mai vorbim nemțește. Dar noi cum era să vorbim românește dacă n-am știut? Așa a fost înainte.

R: Ce se făcea la clacă?

Se torcea lână, se făceau ciorapi, șosete. Se cânta. Bărbații jucau cărți și femeile cântau acolo. Acolo n-au fost vreodată bârfitori. N-am auzit să se fi bârfit vreodată vreun vecin. Asta numai acum e așa, de vreo cinci, șase ani. Să se vorbească așa n-ai auzit niciodată acolo. Să vorbească unul despre altul, că ăla-i așa, că ăla-i așa.

R: Ce făceați cu lâna?

Multe șosete se lucrau, pulovere. Și atunci eu am făcut din cânepă, am tors pentru saci. Că ăstora care au avut câte 50 de hectare le-au trebuit saci. Tata meu a lucrat la saci pentru oameni. A avut război înăuntru și a făcut saci.

R: Aveați război acasă?

Acasă, da. Acasă la noi. Și bunicul meu a avut și a lucrat asta. Făcea saci din cânepă, făcea cearceafuri, dar nu ca acum. Saltele cu foi au fost, cu foi de porumb. Ne băgam în ele și așa bine stăteai că făceai gaură în mijloc și stăteai așa fain. Făceai bine, bine plină salteau, puneai o pătură și stăteai așa bine.

R: Din foi de porumb uscate?

Da. Uscat. Atuncea se turnau în prispă, au fost prispe din astea mari. Și atuncea ele s-au uscat. După asta s-au golit saltelele vechi și s-au spălat, apoi le-a pus la întins și s-au uscat și s-au umplut iară și le-au pus în pat, noi. Ce bună a fost. Dacă ai fost obosit și ai lucrat toată ziua la câmp, când ai venit seara și te-ai pus în pat...

R: Mergea lumea la oraș să se aprovizioneze?

Dar ce era să cumpere? Păi câte prăvăli n-au fost în sat atuncea! Și fiecare a vrut ca să vii la el ca să cumperi.

R: Erau nemți?

Nemți. Toți nemți au fost. Au fost prăvălii și te-ai dus și ți-ai cumpărat ce ți-a trebuit. Și dacă n-ai avut bani el te-a scris. Și când ai plătit ai fost scris dublu. Dădea și pe datorie, că cine n-a avut bani... A trebuit să faci bani și atuncea. Atuncea i le-a scris dublu, în loc de doi făcea patru. Dar ce-ai cumpărat? Eu țin minte că tot eu mă duceam. Vecinii noștrii au avut prăvălie acolo. Un litru de petrol ne-a trebuit pe săptămână, de 2 lei drojdie se poate și o cremă pentru ghete. Cu cremă se făceau șlapii și pantofii. Se făceau cu cremă nu ca astăzi când îi ștergem cu apă. Asta a fost. A fost măturat la stradă. După ploaie ai putut să mergi pe ciorapi, așa curat a fost. Nu ca acum, nu pune nimeni mătura pe stradă să mai facă ceva.

R: Se îngrijeau nemții de gospodărie?

Da, sigur. Tot pus la punct la noi a fost. Curat a fost. Ei, se poate ca 5, 6 nemți dintr-un sat să fi fost și ei mai lăsători, așa.

R: Fiecare avea animale și tot ce-i trebuie?

Animale au avut. Am avut două vaci, zece porci întotdeauna. Am avut doi cai. Câteodată două câteodată unu. Și atunci ei s-au pus așa, tata meu și încă doi și au fost trei cai. Și atunci ei lucrau împreună. Aveau un plug cu trei brazde, trei cai și fiecare făcea treaba. Și așa mergeau afară la câmp și adunau recolta toți.

R: Nu era invidie pentru cei care aveau mai mult pământ?

N-am auzit, n-am auzit. Că ăștia, noi, am lucrat până ne-a luat pământul, până ne-a dus. O venit războiul, ne-a luat caii. Bărbații au mers la plug și când a fost vorbă la strâns

grâul afară, bărbații au tras cu coasa și noi strângeam în urmă. Dar n-a fost ca să spun că: “Na, tu ai un lanț de pământ mai mult ca noi”. Că noi am avut întotdeauna 10 lanțuri pe care le-am lucrat în jumătate. Și așa am avut și noi cinci lanțuri. Și se primea de la cinci lanțuri cereale. Și noi primeam fiindcă am lucrat pământul. Am avut cal iar pentru cal a trebuit un lanț de porumb pentru mâncare. Atuncia sămânță. Am pus sămânță. Și asta totdeauna prea puțin a rămas. Lui de la cinci lanțuri i-a fost asta curat, el a pus-o în pod și gata. Atuncia ai potcovit calul, a trebuit fierărie; fierarului să-i plătești acolo că-ți pune la cal potcoave. Atuncia ai dus sape să-ți faci pluguri și el a cerut grâu pentru asta și a trebuit să-i dai că lumea n-a avut bani și atunci i-a dat lumea grâu.

R: Când cumpărați de la prăvălie bani de unde aveți?

Vindeam dacă am avut ce. Dacă am avut porci vindeam porci. Au fost ăștia care au cumpărat pentru străinătate. Nemții din sat luau porcii și în cutare zi porcii trebuiau transportați. Și atuncia transportau porcii ori la Jimbolia ori la Cărpiniși. Au venit ei cu mașina și i-au încărcat. Vindeam lapte, îl duceam la lăptărie.

R: Cât era pe atunci un litru de lapte?

70 de bani, 60 de bani, 1 leu.

R: Cât costa drojdia sau petrolul?

Drojdia era un sfert de pachet de 2 lei. L-am împărțit în patru.

R: Și petrolu?

1 leu litra. Și pâine n-am cumpărat. Eu făceam acasă aluatul și-l duceam la brutărie. O făceam gata numa' să o bage în cuptor fiindcă noi am plecat la câmp și n-am putut să stăm acasă. Și atuncia l-am luat pe bicicletă și-l duceam acolo și când am venit acasă de la lucru l-am luat. L-a fiecare pâine a fost lipită o hârtie. Și dădeam făină, s-au ce a fost că bani nu prea au fost ca să plătim. Am dat făină.

R: Alimentele unde se păstrau?

N-a fost frigider. A fost beci și acolo ai pus pâinea. Ai învelit-o acolo, n-a fost nailon atuncia, cu niște cârpe, niște fețe de masă și ai pus-o acolo. Păsări tăiam din curte dacă aveam. Și dacă nu aveam, a fost măcelărie. Și dacă ai avut bani te-ai dus acolo. Eu știu că noi am luat, am fost trei persoane 250 de grame de carne să facem supă. Asta știu că a fost, că mai mulți bani n-au fost atuncia. Te-ai dus la măcelărie și ți-ai cumpărat ce ai vrut, ce ți-a poftit inima. ăștia care au fost cu mai multe hectare, ăștia au cumpărat. ăștia care au avut puține nu prea. Puneam la fum carne, șuncă și mâncam tot anul. O găină tăiată, aveam și găște atuncia.

R: Fiecare om avea?

Fiecare om a avut. Tata meu mergea și tăia viței la oameni și porci. Și în totdeauna el pentru că a lucrat acolo a primit. Și așa ne-am descurcat și noi. Că întotdeauna au fost mai mulți cartofi și fasole. Și asta nu se vede în burtă ce mănânci. Așa a fost înainte nu ca acum. Acuma nu știu ce salam sibiu și mai ce fel de salam. Și te scarpini trei luni.

R: Nu făceați mezeluri?

Făceam iarna, că asta se mânca. Când a fost atuncia rasa aia iandra sau ăștia cu urechile mari, cum le spune, marele alb. N-au fost. Au fost numai mangoliți. Cunoașteți porcii ăștia mangoliți?

R: Nu.

Odată n-am avut. Nu se făcea mai mare de 80 de kg dar a fost gras și rotund. Pe ăștia a trebuit să-i dai afară la islaz. Pe atunci n-a fost trichinetoza.

R: Trichineloză.

Eu nici nu știu cum se spune la asta.

R: Asta se face din cauza mizeriei.

Da păi și ăștia veneau acasă din baltă, de acolo. Că porcarii puneau în balta aia acolo să curgă apă și porcii se scaldau. Veneau acasă și când se scuturau te-a murdărit tot. Nici nu i-ai văzut ce-s porci, sau altceva, numai ochii au fost. Asta a fost rasa mangoliți. Dimineața la 6,30 porcarul cu trompeta suna. A fost și ăla cu mânji. Mergea cu mânjii afară. Creștea lumea mânji, cai tineri și când el a cântat cu trompeta să fi văzut tu cum călca mânjii ăștia de frumos. Noi stăteam la margine și acolo a fost îngrădit mult așa, calul era băgat acolo înăuntru. Și când el a cântat cu trompeta aia, ce frumos a mers calul: unii așa, alții așa, cum sunt caii care merg pe muzică.

R: La sărbători se foloseau caii?

Numai de Lăsatul Secului. Mergeau cu căruța și erau în spate niște păpuși care se învârteau și caii erau îmbrăcați și tot cântau ăștia cu muzica în căruță.

R: Era fanfară?

Da, da. Atuncea a fost muzică destulă, acuma nu mai este. Și când mergea tot satul cu sticlele, cu damigenele de vin, nu s-a gândit nimeni: of doamne ce-o să facă ăștia.

R: Erau din sat care cântau în fanfară?

Da cum să nu!

R: Dar cine îi învăța să cânte?

A fost un profesor de muzică. Fata a făcut cinci ani de muzică. A fost la muzică când încă nici n-a ajuns bine cu picioarele să bată tactul la acordeon. Și așa ne-a mulțumit. Astăzi când face serbare sau ceva... A avut fanfară clasa ei.

R: Se făcea chirvai?

Da, se făcea chirvai. Și eu am mers cu chirvaiul.

R: Când se ținea?

În noiembrie, în fiecare an în noiembrie. Hramul Bisericii, asta-i chirvaiul. Mergeau băieți cu fete îmbrăcați frumos cu strausul ăla în față. Cu rozmarinul ăla îmbrăcat așa și mergeau cu muzică la fete. La fiecare fată mergeau. Atuncia mergeau și la băieți, așa pereche. Și muzica cânta frumos la stradă, dar n-a fost că eu merg încolo și tu încolo. Toți au mers frumos după muzică la stradă.

R: La fiecare casă?

La ăștia la care am mers cu chirvaiul. Băieții care n-au avut fete s-au dus și ei la băieți, la fete, la fiecare, la ăștia la care au fost la Sfatul Popular: la primar, la secretar, la învățător, la brutar, la fierar, la ăștia cu prăvălie. Se duceau la toți. Și au adus un gutui și au băgat un rozmarin înăuntru și cu o fontință mică, după aia s-a băut și s-a dansat în curte. Și ei au primit bani de pe unde s-au dus. Au cântat și au adus un gutui. Asta a fost o onoare atunci. Știți,

fiecare a vrut să vină la el. Nu, că dacă vii la mine eu trebuie să-ți dau prăjitură, sau vin, sau bani. Eu știu că și la noi veneau întotdeauna. Tata meu a fost responsabil la tutun și atunci ei au venit la noi. Atuncia ai văzut că-i chirvai. Asta a ținut trei zile.

R: Seara se strângeau la bal?

Da, sigur. Duminică a fost prima zi de chirvai. Se duceau în față la primărie. Acolo au băgat, cum să vă spun, un stâlp înalt, vopsit în roșu, galben și albastru. Și a fost sus drapelul, o pălărie și un batic. Astea au mers, atuncea, la lozuri. Și când au ajuns cu toții acolo, fete, băieți, muzica și toată lumea din sat, atunci ei au ridicat în sus drapelul. Eu știu că odată am câștigat o pălărie de astea. Era neagră și urâtă, asta știu. Și atunci ei vindeau strausul ăsta făcut din rozmarin.

R: Cine era organizatorul?

Ăla care a fost primul ce a mers în față. El a aranjat asta tot.

R: Cine îl alegea?

Asta între ei, ei se vorbeau. Ăla care a fost cel mai înalt a fost în față.

R: Țștia erau băieți care nu erau însurați?

Păi, băieți. Nici unul n-a fost însurat.

R: Câți ani aveau?

17, 18. 18 ani au fost majoritatea. Asta prima zi a fost. Apoi după ce au vândut asta, ăla care a cumpărat a trebuit să scoată banii. Atuncia cu toții, cu muzică, s-au dus în sală. Sala a fost aranjată, faină. Cu panglică, așa, cu hârtie de aia colorată. Pe jos a fost tot frumos, mai aruncau ei niște săpun acolo ca să alunece mai bine. Și atunci s-au dus ei cu danțul. Prima dată a fost danțul cu fata aia. Toți a dansat cu ea și a pus banii acolo.

R: Fata cine era?

Era fata pe care a adus-o băiatul ăla, primul. Ăla a luat, atunci când am fost cu strausul. Și atunci toți au dansat cu fata aia și au pus banii acolo. După asta s-a dansat până seara la șase. La șase, toată lumea s-a dus acasă, au mâncat și la opt iar s-au adunat. Și s-a dansat până dimineața.

R: Ce muzică și dansuri erau?

Au fost valsuri, polkă, tango.

R: A cui era casa unde se dansa?

Tot a neamțului a fost. A fost casă și el a avut sală. A avut sală lungă, frumoasă, acolo în spate. Și au mai fost încă două. Acuma, depinde unde au vrut ei să facă. Întotdeauna au făcut unde a fost mai mare. Și atunci acolo a fost și birt și cofetărie, în față, ce-ai vrut, ce ți-a dorit inima. Bărbații jucau sus cărți și biliard, ce jucau bărbații. Că ei n-au fost întotdeauna jos acolo în sală unde se danța tineretul. A doua zi dimineața, fetele s-au dus acasă, dar băieții n-au mai mers ei acasă, ei au umblat prin sat. Au venit de jur împrejur și sculau fetele din casă: "Sus, la dans!". A doua zi dimineața ce a fost! Nedormiți. Dar cine s-a uitat. După-masă iar ne strângeam. Venea băiatul să ia fata și s-au dus iar acolo sus. Bărbații aveau ochii ca pumnul de nedormiți, dar iar s-au dus. Și iar, dai drumul la danț. Te dureau picioarele, dar cine s-a uitat la asta. Țșta a fost dans, nu ca acuma (gesticulează un dans lent), ăsta nu-i dans.

R: Cânta fanfara?

Da. Am avut mai multe (râde), atuncia nu cânta încă Margareta (fiica ei), cântau bătrânii ăștia.

R: Erau plătiți?

Da, sigur. Că doar au cântat cu toată strada după ei, nu?

R: Cine plătea muzica?

Păi ei, băieții. Păi, n-au luat ei destui bani din tot satul?

R: Adunau bani de la săteni?

Păi da, că s-a dus la fiecare. Și atunci au fost la case și a trebuit să plătești. Au adunat banii ăștia și pe urmă ei cheltuiala au acoperit-o. Și lumea s-a distrat. Veneau și din alte sate, de prin împrejurimi, din Biled, Cărpiniș, neam la neam se strângea și se ducea.

R: Doar nemți?

Nemți.

R: Unguri nu veneau?

Nu, că n-aveau la cine să vină.

R: Români nu veneau?

Nu. Țiganul ăsta român, el a venit și el pe acolo și s-a uitat.

R: Nu existau și nemți căsătoriți cu români?

Atuncia n-au fost. Asta a venit după război când n-au mai fost alți băieți și când au adus în Banat din Oltenia, din Moldova, din toate părțile lumii. Atuncia s-a corcit lumea. Așa a fost de chirvai, a fost frumos. A fost damen-vals. S-au dus fetele și au invitat băieții. Numai ai auzit că ăla a primit o palmă că n-a mers cu fata aia. Fata a venit și te-a invitat și tu n-ai vrut să mergi și ai primit o palmă și n-ai avut ce face. Bine a făcut.

R: Și a treia zi?

Unii au șters-o a doua seara. Au șters-o mai devreme acasă. După atâta băutură, atâtea danțuri și atâtea alergături a șters-o acasă. Dar au mai rămas câțiva nebuni. Și s-au dus și i-au sculat iarăși pe ăștia, nu i-au lăsat să doarmă. I-au sculat și haida iară în sat. Marți încă s-a băut și s-au mâncat prăjiturile și tot ce a fost. Și atunci a venit chirvaiul mic. Duminica cealaltă. Atuncia s-au îmbrăcat iară. Băieții aveau pălărie, cu niște flori puse de jur împrejur și niște panglică pe aici așa în jos. Fetele n-au avut nimic așa, numa' aicia la piept au avut ceva. Atuncia fiecare fată a trebuit să fac pălărie la băiat. Cumpăram, atunci erau din astea faine, o pălărie. Și a fost o femeie care s-a priceput și ea a îmbrăcat pălăria așa frumos. După chirvaiul mic, băiatul a dus pălăria înapoi la fată, iar fata s-a dus și a despachetat pălăria și i-a dat băiatului pălăria înapoi. Atunci el a fost liber. Că ei au fost împreună trei zile. Ai fost cu băiatul ăsta trei zile că nu te-a mușcat și nici fata n-a mușcat pe băiat. Și până la urmă ei s-au mai invitat la dans sau la baluri dacă au fost.

R: De unde știa băiatul la care fată să meargă să-i dea pălăria?

Păi, băiatul a venit acasă și a întrebat pe părinții fetei dacă-i dă voie să meargă cu el la chirvai. Și atunci părinții au aprobat. Așa a făcut fata pălărie. Îi cheltuială și cu chirvaiu. În fiecare zi altă rochie să ai și alți pantofi să ai. Că nu fiecare părinte își putea permite. Dar eu

am mers. Au fost părinții mei săraci dar m-am îmbrăcat atunci ca din cutie. Ce-au zis ei, dacă nu o îmbrac pe asta n-o ia nimeni. Și așa a și fost. I-au luat pe toți la nemți, la SS la front și fetele au rămas să se ducă în Rusia. Și au plecat fetele plângând în Rusia și băieții plângând la front. Și atuncia și ăștia SS-ul ăsta care a fost, hitleriștii ăștia, i-au băgat în prima linie pe ai noștri. A fost așa cum a fost. Și mulți au rămas așa necăsătoriți. Asta aduce războiu. Nu aduce bine. Întotdeauna m-am rugat și vă rog și acuma. Și azi dimineață am stat aicea și am făcut rugăciune ca să nu se mai întâmple asta niciodată. Pentru copii tineri și ăștilalți, cât au suferit. Așa a fost. Asta a fost tinerețea mea până la 18 ani.

R: Duminica mergeați la biserică?

Când am fost în Rusia nu m-am dus, când am fost în Bărăgan nu m-am dus și când am venit acasă eu și duminica am lucrat la colectiv să fac ceva. Că am fost săracă lipită pământului, când am venit din Rusia și din Bărăgan, vai de capul meu.

R: Dar până la 18 ani nu mergeați la Biserică?

Mergeam. Dar nu în fiecare duminică mă ducea. Mergeam, dar așa numai. ăștia mai bătrâni mergeau. Mama mergea. Eu, noi tinerii am mers numai așa dacă au fost sărbători sau dacă am mers duminică. Când am fost cu chirvaiu ne-am dus la biserică cu toți, cu muzică cu tot. Băiatul care a cumpărat atuncia ștrausul pentru fată, la lăsat în biserică. A fost hramu bisericii, nu? Ș-atuncia ei ștrausul l-au dat la preot. Ș-atuncia el l-a pus acolo și l-ai putut vedea tot anul.

R: Ce înseamnă ștraus?

Pe nemțește îl cheamă ștraus dar pe românește cred că era ca un buchet așa mare. Știu eu! Și a fost cu panglică așa împodobit. Au fost fete și băieți ce erau împreună, așa apropiați unul de celălalt. Și atuncia băiatul a cumpărat ștrausul pentru fată.

R: A fost scump?

A fost scump, dar el a plătit totul. Dacă l-a cumpărat cineva dintre ei atunci el a plătit numai jumătate. Dar uneori l-a cumpărat unul de dinafară. Câteodată au fost nebuni din ăștia, bărbați, care au cumpărat. Și atuncia ei au rămas fără ștraus. Dacă ăla n-a vrut să dea cât i-a cerut atuncia au rămas ei fără ștraus. Și a petrecut chirvaiu așa, dacă n-a avut bani să-l cumpere. A făcut chirvaiu supărat. “Dacă tu nu vrei să dai bani, îl iau eu, îl luăm noi”. Și s-au strâns câțiva bărbați și l-au cumpărat ei. Așa a fost. Au fost tare frumoase obiceiurile. Acuma dacă nu te uiți bine în calendar nici nu mai ști când e Crăciunul. Acuma mai este un pic așa cu pomul de iarnă.

R: Atuncia se făcea pom de iarnă?

Se făcea, se făcea. Sigur. Și de Crăciun se mergea la biserică. A fost foarte frumos. a fost cor, a fost pian. Acuma poți să te duci la biserică. Îi frumoasă pe dinăuntru. Dar cine se mai duce?

R: În sat era numai biserică catolică.

Da, dar acum avem și ortodoxă.

R: Sătenii mergeau pe la alte chirvaiuri?

Da. La vecini, sigur. ăștia au venit la noi “dar venim și noi la tine, fi atent. Să nu crezi că nu venim și noi la tine”. Se tăia berbecul, oaia, mielul, se tăiau porci, se tăiau viței. Se făceau sarmale, se făceau torturi. Eu știu că odată tata meu mi-a spus: “Ce-i cu atâtea prăjituri,

totdeauna voi sunteți cu prăjiturile astea”. Atunci numai a spus mama: “Eu n-am să fac prăjituri dar nici ție n-o să-ți fie bine”. Tata totdeauna a cumpărat zece litrii de vin pentru chirvai pe când vine cineva. “Dar când vine cineva tu prăjitură nu trebuie să dai?”. Și n-a făcut mama prăjitură. Și atunci ce-a fost. Numa ce a lătrat câinele. Musafirii. Cine-i? Colegul lui din armată, din Dudești. A venit cu familia. Atuncia mama s-a simțit foarte prost, că nu-i putea servi cu o prăjitură.

R: Vă mai amintiți cum era în pețit? Băiatul venea la fată...

Da, sigur. Și acuma e așa. Și înainte a fost așa: veneau băieții la fete. Și noi ne strângeam seara și veneau și băieții. Dar în camera cealaltă stăteau mamele. Ce se făcea acolo... Se stătea prin colțuri unu cu alta, na cum este. Câteodată se cânta și se juca.

R: Se ținea cont de avere?

Daa. Nici o pereche de ciorapi n-a putut să aibă mai mult că n-a fost bine. Dacă fata a fost puțin mai săracă decât băiatu, asta i-a scos ochii întotdeauna: “Asta-i una mai săracă și a venit la noi la gata”. Ca și acuma. Păi acuma nu-i așa? Așa a rămas. Și asta a fost o prostie. Se poate că aia săracă a fost mult mai harnică decât aia pe care au luat-o ei, care a fost poate plecată la școală sau cum a fost. Aștia mai săraci s-au dus sus laăștia bogați. Au lucrat acolo la câmp. Tata a fost 13 ani slugă (la 19 ani) și-a slugărit laăștia și a strâns bani. Și i-a pus în bancă.

R: La cine muncea?

Laăștia bogați. Stângea bani pentru că atunci când se căsătorește să aibă și el bani. Și banca s-a falimentat și tata a rămas fără bani. Și întotdeauna ne-a spus: “Copii, să nu băgați banii la CEC. Aveți bani, cheltuiți-i”.

R: Unde a băgat banii în bancă?

La Cărpiniș a fost bancă.

R: Era scump pământul?

Da crezi că vindea vreunul pământ. Din contră. Nu mâncau și nu beau dar cumpărau pământ. Cum spunem astăzi că-i greu? Să lucrezi la altul și să dormi în grajd acolo pe fân, noaptea, putoare de cai și putoare de vaci, învelit în sac.

R: Se lucra și noaptea?

Nu. Eu vorbesc de tata că eu încă n-am fost. El a fost slugă 13 ani. Și au fost 15 cai în grajd și a trebuit ca cea mai mare slugă - că au avut și 5 slugi - să doarmă acolo, împreună cuăștia mai mici. Ei au avut așa un colț. Acolo se arunca fân și mâncare ca să poată să ia noaptea și să pună la cai. Ca să nu se întâmple ceva, să nu se strângă vreun cal cu funia sau ceva. Ca să nu se întâmple nimica în grajd, ei au păzit și noaptea. N-a dormit în casă. Stătea în putoarea aia de cai de te ustureau ochii dimineața.

R: Era măcar mulțumit de plată?

Îl plătea așa, ca să fie plătit. Dar n-a avut ce face.

R: Câți copii erau într-o familie?

Să știți că n-au avut așa mulți copii, nemții. Rar de s-a întâmplat de au fost doi.

R: De ce nu făceau mai mulți copii?

Mai înainte de știu eu, atuncia, s-au făcut mai mulți copii. Dar multe femei, dacă te duci la cimitir, au murit tinere: 25 de ani, 28 de ani. Cauza a fost că nu era cine să facă avort. Făceau femeile singure și așa au murit. Că n-au mai vrut să facă copii. Acuma plătești nu știu cât și scapi. Atuncia femeile s-au chinuit până au murit. Ce a fost? Un spital la Lovrin. Mergeai la Lovrin la spital cu căruța. Sau la Timișoara. Dar a fost Lovrinu mai aproape. Nu mult mai aproape. Eu știu când trebuiau operați, atunci s-au dus la Lovrin, acolo erau particulari- Și atuncia lumea din împrejur, de la sate, s-a dus acolo.

R: Cu românii din împrejurimi vă întâlniți?

Numai din Checla. De la Pesac veneau cu nisip. Veneau cu căruța și vindeau nisip cu găleata. Și ai vorbit cu ei. Și ei au știut nemțește. Țștia din Checla veneau cu purcei să vândă în sat. Și se ducea lumea la Checla să ia purcei. Țștia, mangoliț, au fost mai mult la Checla.

R: Cum erau românii?

N-au fost oameni răi. Băștinași de aicia. În Pesac au fost și nemți, da puțini, Satchinez, acolo iară au fost români. Țștia veneau cu lubeniță. Satchinez, Pesac, acolo-s lubenițe. Veneau cu căruța și vindeau. Da' toți au știut nemțește. Babele Țștia bătrâne, bătrâne nici n-au auzit românește să se vorbească. Bunicul meu n-a știut să vorbească românește. Bunica sau bătrânii Țștia n-au știut. Nici mama mea n-a știut. Mama mea a început să vorbească românește când au venit coloniștii. Noi am fost în Rusia și ea a primit colonist în casă. Așa a fost nevoită să învețe să vorbească. Și a vorbit. Ști ce s-a descurcat ea? Și n-a făcut școală de română sau asta. A făcut școală acasă cu Țștia. Dar și Țștia n-au știut nemțește. Vă dați seama, 100 de oi a avut. Casa mică. Noi am venit acasă din Rusia și n-am avut unde să dormim.

R: Colonistul de ce stătea în casa voastră?

Așa a fost atunci. Dacă s-a dus la sfat și a spus că vrea acolo, acolo el a intrat.

R: Deci n-au ținut cont că-i casa voastră...

Da de unde. Ne-au fost casele luate atuncia. N-am mai avut nici casă, nici pământ. Tot s-a luat.

R: De unde i-au adus pe coloniști?

Din regat au venit la noi. Răgățean a fost el. Așa spunea el totdeauna: "Eu sunt răgățean".

R: Și cum v-ați înțeles cu el?

Am făcut pe o plită mâncare. Ne-am înțeles că n-am avut încotro.

R: Lumea din sat cum se înțelegea cu ei?

Neamțu n-a avut voie să spună nimica. Ce era să zică neamțu? I-au lăsat să ia ce au vrut. Ei au intrat, 5-6 inși în curte și au văzut că omul are porc și l-au luat și l-au tăiat. Ce era să zică neamțu? A plâns. S-a dus în casă că altfel primea și bătaie. De-aia nemții au plecat, să știți. Nu de altceva, fiindcă ei toți de dorul casei suferă. I-a luat în Rusia, i-a luat în Bărăgan, le-a luat tot, i-a expropiat complet, complet. Nici casă, nimic. Mulți au venit din Bărăgan și n-au avut voie să intre în casă. Au fost pline cu coloniști. Și ea, fiică-mea, când a fost în Germania în '90, dacă ea ar fi spus "mergem" eu aș fi fost de acord. Dar dacă ea a venit acasă și ei nu-i place atunci eu ce să mai zică? Și afară de asta, cum este meseria ei, profesoară de română, ce face ea acolo? Și acolo nemții pe români nu-i văd prea bine, să știi. Nouă ne-a spus când am fost acolo că suntem țigani românești. Câțiva idioți ne-au stricat toată fața. Și din

cauza asta ne-a murdărit pe toți. Și așa dacă mergeam imediat când a fost, eram aranjată. Așa, acuma să merg e altceva. Este unchiul meu de 83 de ani; el are și bani. Așa ne ajută dar poate când mă duc acolo nu vrea să mă vadă. Așa ne ajută, foarte mult ne ajută. De Crăciun, așa și de Paști totdeauna ne trimite bani. Ne trimite și ne spune: "Să aveți grijă să vă luați lemne și ce vă trebuie". Ține el la nepoata aia mică. Și ea întotdeauna când vorbește la telefon, cu el, vorbește nemțește. Și atuncia el așa de bucuros este că vorbește nemțește; și-i spune că dacă știe nemțește atunci merge și ea la vară cu mamă-sa acolo. Se mai scoate puțin din viteză (râde). Și ei, toți suferă acolo. Merg la lucru, lucru-i greu. Unde nu vrea neamtu acolo-i pune. Dacă eu rămâneam acolo, când am fost prima dată, eu făceam treabă. Numai că omu' face multe greșeli în viață. Și dacă eram acolo aveam ceva, făceam eu ceva. Și tata atâta m-a rugat, mi-a spus că el nu se mai întoarce acasă. Când l-a bătut pe el, acolo în Ungaria, el a zis că nu mai poate să trăiască așa. A fost bătut pe tălpi. Și pe mine m-au bătut la picioare. M-a rugat cineva acolo în lagăr că dacă mă duc în România - avea un lăntișor de aur de la un prieten deal lui - să-l duc acasă la mama lui. Și m-a rugat să iau lăntișorul și să-l dau. Mi-a dat adresa. Dar când unгурul m-a apucat de lăntișor mi l-a rupt în trei. Atuncia eu am fost necăjită. Am mai avut eu acolo niște lucruri, fleacuri, astea nu mi le-au luat dar lăntișorul da. Eu mi-am luat obligația să-l dau la cineva. Și poate mama lui a așteptat să primească lăntișorul de la băiatul ei care a murit pe front. Și mi l-au luat derbedeii ăștia. Dar am avut și carnetelul meu. Eu am avut scris pe el și prăjiturile. Dar dacă ar fi fost sau n-or fi fost bune, nu știu. Și mi l-au luat.

R: Nu l-ați mai retranscris?

Asta am scris ca să nu uit. Tata a avut făcută valiza. El a dus pentru un inginer, care a fost cu el, niște timbre. Timbre scumpe au fost astea. Și ăla a trimis acasă la nevăsta-sa timbrele astea. Dar el a uitat valiza cu totul. Așa ceva nu-i bine să faci. Eu când am venit acasă i-am scris la femeia aia. Și am scris ce a pățit. Și atunci femeia a venit și a plâns.

R: Femeia căreia trebuia să-i dați lăntișorul.

Da. A fost un lăntișor cu cruciuliță. Cruciuliță mică. N-a fost cine știe ce, a fost foarte subțire. Dar asta a fost o amintire. Și atuncia ea a venit. Apoi i-am spus să meargă cu mine până la ăștia doi bărbați - un bărbat și cu copilul care au venit cu noi - care au văzut cum a fost și ce a fost. Și atuncia ea n-a putut. A spus nu, că ea știe că n-a murit și dacă a pierdut băiatul atunci poate să piardă și lăntișorul. Ce era să facă? Nu poți să faci nimica, așa se întâmplă. Am trecut 5 granițe. Și dacă treci 5 granițe, asta n-a fost așa de simplu. Am plecat din Berlin. Câte granițe am trecut! Am trecut dincolo la nemți, în zona lor și la francezi. Și asta tot n-a fost tot. Atunci în Austria, în Austro-Ungaria. Ne-a prins în Budapesta și ne-a trimis iară înapoi până-n Berlin. Și de acolo iară am pornit. De 5 sau 6 ori am fost și ne-au întors. A fost bine că am mers fără bilete cu trenul.

R: N-ați avut bilete?

N-am avut bilete. Ce era să facem? Eu nu știu acuma, da și asta înregistrează? (râde). Mergeam la teatru: fără bani că n-am avut bani. Îmbrăcați cum am fost ca vai de capul nostru. Și am avut noi niște tineri din Jimbolia. Și înghesuială în S-Bahn (metrou). Ca să ajungem acolo unde era teatrul am mers cu tren, și era plin. Atuncia ăștia doi au început să se scarpine de rapid am avut loc atuncia (râde). S-a făcut loc și așa am stat jos bine mersi și râdeam. Și fără bani.

R: În Frankfurt?

În Berlin asta a fost. Că ne-a luat de acolo. Acolo a fost un lagăr pe unde numai treci. Vin și pleacă. Vin și îi repartizează. Atunci așa a mers; pe noi ne-a trimis în Berlin, la

Lichdenrade. Ȃsta a fost un orășel mic, așă ca Jimbolia. Dar a fost foarte frumos acolo. Bombardat cum a fost, dar a fost frumos. Și acolo noi am căutat unde putem să mergem duminica fără bani. Ȃștia doi băieți care au fost cu noi, tot au speculat terenurile cum și unde. Atuncia toată gașca s-a dus. Am fost 32 de persoane în lagăr. Atuncia la Zoo, acolo unde au fost animale. Acolo a fost bombardat și am putut să mergem fără bani. Și când am mers cu trenul, tot fără bani. A venit controlorul dar ce era să facă cu noi: “Ne dai jos, iară trebuie să ne urcăm”. Dacă știi limba merge. Numa dacă nu știi limba... De-aia au spus că suntem țigani români. Acuma râdem dar n-a fost de răs. A fost de plâns. Asta tot ce v-am spus e tot ce-am știut și ăsta-i adevărul. Nimica mințit, nimica înmulțit!